

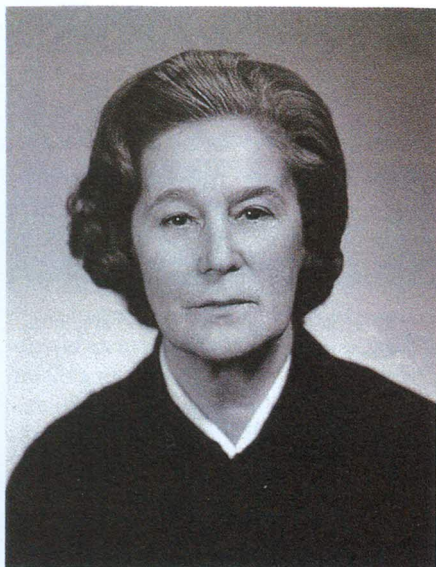

Lilli Birke ja ooperisolist Tiit Kuusik enne „Lendava hollandlase” etendust.

Tragi teatrihaldjas

TEKST MARVI TAGGO FOTOD ESTONIA ARHIIV, ERAKOGU

Kui Estonia teatri kunagisel riietajal Lilli Birkel tuli juubelisünnipäev, küsisid teatri meessolistid kaadriinspektorilt tema aadressi ja läksid prouat südaööl lauluga üllatama.

Lilli portreefoto.

→ Estonia teater külalisetendustega Pariisis (hallipäine Birke vasakul).

Nii auväärset seltskonda, kui tookord Lilli Birke akna alla kogunes, on harva nähtud – Tiit Kuusik, Hendrik Krumm, Endel Pärn, Mati Palm, Kalju Karask, Teo Maiste, Ervin Kärvet jt. Autod seisisid pikas reas ja ummistasid tänava. Kui laulukoor südaööl Birke ukse taga alustas, avanesid kõik aknad, välja arvatud riietajaproua oma.

Maestro **Eri Klas** meenutab: „Tavaliselt räägitakse ikka neist, kes on laval tuledesäras või paistavad mujal elulaval hästi välja. Kuid tegelikult võib haigeks jäänud riietaja tõttu tekkida teatris niisugune segadus, millest ei aita välja ei näitlejate anne, hääl ega lavastaja fantaasia.” Sest ega teater ole ainult see, mis laval toimub – ka lava taga käib pidev spekaakel, ilma milleta ei saaks ükski etendus toimuda. Lilli Birke oli üks nendest „nähtamatutest”, kes teenis palju aastaid isetult teatrimuusat. Veel nüüdki on võimatu Estonias leida inimest, kes teda ei mäletaks või poleks temast kuulnud. Samas polnud proua eluajal midagi keerulisemat, kui temalt midagi ta enda kohta teada saada.

TIBAKE TEATRAALSUST

Kui oli saabumas etendus, mida taheti filmilindile võtta, olid need teatris pidupäevad. Siis jooksis väarikas vanuses proua ringi nagu neiu, pressitud frakk käe peal, et dirigenti esinemisvormi sättida. Ükskord ütles Eri Klas filmimeestele: „Kasutage nüüd juhust – filmige Birket!” Kuid proua võis olla ükskõik kui suures õhinas – oht ei jäänud tal märkamata. Ta tõstis Klasi fraki kõrgele üles ja selle tagant jäid paistma ainult jalad.

Lilli Birked olid koos kõik need omadused, mis tegid ta asendamatuks. Nääpsuke naine nõõpis kinni kõik Estonia meessolistid püksinööpidest kuni kingapaelteni välja.

Ooperipartiid on erinevad, kuid Birkel olid suul ikka samad sõnad: „Linnupojake, oota!” „Meil käis laulmas Läti tenor Kārlis Zariņš ja palus mul tõlkida, mida need sõnad tähendavad,” meenutab kunagine teatri balletitantsija, hilisem režii-inspektor **Juris Žigurs**. „Ta kaebas, et see lahke proua räägib kogu aeg midagi, millest tema ei saa sõnagi aru.”

„Asi läks vahel nii kaugemale, et lausa piinlik hakkas,” tunnistab Eri Klas. „Lilli Birke tahtis veel 87-aastasena vägisi mu kingapaelu kinni siduda. Mu kõht oli tol ajal küll palju suurem kui kolmekümneks, kuid nii palju ma ikka suutsin ... kui mitte kummardudes, siis jalga toolile pannes. Aga Birke ütles, et lakk-kingade paelu olevat raske kinni panna ja oli valmis kas või põrandast läbi minema, et seda ise teha.” Juba paar päeva enne Eri Klasi 60 aasta juubeli etendust oli tragi proua jooksnud sussisahinal, dirigendi frakisärk käe peal ja möödulint üle öla. Lilli muretses väga maestro kaela ümbermöödu pärast. Etenduse eel, kell viis, oli ta Klasi ukse taga ja teatas, et kõik klapib. Ja lisas, et Eri nägevat välja täpselt nagu kolmekümneaastane.

Klas on tundnud Birkest suurt puudust, kui on koduteatrist eemal tööreisidel viibinud. „Olen pärast proua lahkumist, kui mu frakk on kusagile kadunud, ikka unistanud, et ehk ilmub see hiljem imekombel pressituna mu tuppa tagasi. Nagu tema ajal ikka juhtus.”

Kaasaegsed mäletavad, et proua Lilli oli loomult pisut teatraalne ja õige väheke ka naiivne. Ükskord oli ta etenduse eel suures mures, et hääl on ära läinud. Klas öelnud siis naljatamisi: „Aga õnneks teie ju ei laula, seda teevad teised.” Kuid Birke vastanud tõsimeeli: „Oi, aga mina pean kõrge häälega rääkima, muidu teie ei saa minust aru.” >>

↑ Kui Rootsi laeval korraldati õppus, siis paljud ei tulnud, kuid Birke tuli – lillelises rätis.

← Kolmekesi: (vasakult) kooriartist Karli Kannelmäe, kostüümilao juhataja Hilja Normak ja Lilli Birke.

↙ Kolmekesi laua taga: Lilli Birke, naissolistide riietaja Linda Lõhmus ja Hilja Normak. Foto on tehtud külalisetenduste ajal Karlsruhe.

BIRKE-EE-EE!

Peenetundelise inimesena hoidis Lilli end alati tagasi ega tahtnud kellelegi midagi pahasti öelda. „Mäletan, ta pani Hendrik Krummile kostüümi selga ja ise rääkis: „Näe, meie Krummikene on jälle kõhnemaks jäänud,“ meenutab maestro Klas. „Tegelikult laskis Birke Krummi möögavööd pidevalt järele, ömmeldes tükk tüki järel vahele. Ise kurtis, et kuidas ta ütleb, et mees on juurde võtnud – rikub laulja tuju ning koos sellega ka tema hääle ja aariagi ära. Sama juttu rääkis Birke mullegi – et olen jälle kõhnemaks jäänud. Mina aga kaalusin juba ammu üle saja kilo.“

Külalisetenduste ajal Moskva Suures Teatris karjatas üks sealne Birke abistaja Krummi jupitatud möögavööd nähes: „Mis õudus! Mis imeasi see teil veel on?!“ Lilli vaikis väarikalt, ei teinud küsijat kuulmagi. Aga iga kord, kui keegi püüdis tema eest meeste pükse pressima või särke triikima hakata, sai delikaatse daami tagasihoidlikkus ühtäkki otsa. Tüli oli majas – proua Lilli ei tahtnud, et keegi peale tema esinemiskostüüme puutub.

Maestro **Tiit Kuusikul** oli teatrimajja saabudes kombeks juba koridoris kandva häälega hüüda: „Bir-kee-ee!“ See möirgamine kõlas üle maja nagu rõõmus jumalalaul. Estoonlased teadsid, et riietajaproua perekonnanimi sisaldab kõiki neid vajalikke vokaale, mille abil saab häält „maski ajada“*. „Mis on, linnupoeg?“ küsis nääpsuke Birke endast kaks korda kogukamalt Kuusikul kohale tõtates.

Kord, kui proua Lilli oli parasjagu triikimas, kuulis ta, et **Endel Pärn** hüüab: „Bir-ke-eee!“ „Ma teadsin küll, et Pärn teeb oma tükke – nüüd teeb Kuusikut järele –, aga jooksin siiski vaatama,“ rääkis proua hiljem juhtunust. „Küsisin, kas härra Pärnal on mind vaja või tuli tal häält maskist maha. Pärn kiitles, et ainult Kuusikul võib häält maskist maha kukkuda, aga tema hääle on püsinud eluaeg maskis, eriti siis, kui ta Vivaldit laulab ... aga ise pole ta Vivaldit kunagi laulnudki! Siis hakkas nõudma: „Kus on minu saapad?“ Aga saapaid tal selles tükis vaja ei läinudki ...“

TUJU VAHTU!

Kalju Karask on meenutanud, et alati, kui ta pidi prints Radjamit laulma, oli tal mingi seletamatu tõrge. Niipea kui „Bajadeeri“ avamäng algas, mõtles ta, et olgu see viimane kord! „Ja iga kord, kui seda etendust mängisin, ütles meie lugupeetud Lilli Birke helitaval: „Karask on meie leivakannikas.““

Nagu fakiir oli toimekas riietaja kogu aeg kõikjal ja alati käepärast: lava taga, koridoris, kostüümilaos või triikimistoas. Mitmes kohas korruga. Ükskord üritanud ta saali proovi vaatama minna, kui Kuusik möiranud jälle: „Bir-kee, kus Birke on?“ Birke oli küll hoolitsev ja mõistev, aga mõnikord sai temalgi mõõt täis. „Mis ta jälle karjub?“ pööritas proua hukkamõistvalt silmi. Siis pööras end kähku ringi ja jooksis ülejale laulja juurde, hüüdes juba eemalt: „Linnupojake, mis on?“ Tuli välja, et maestrol oli vaja püksi-

* Häält maski ajama – lauljate keeles peatooni otsima (autori selgitus).